

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı

İqtisadi və Sosial Şura

Avropa üçün İqtisadi Komissiya

Ekoloji Siyasət üzrə Komitə

Ətraf mühitin mühafizəsi və təhsil
nazirlikləri nümayəndələrinin
yüksək səviyyəli müşavirəsi
(Vilnüs, 17-18 mart 2005-ci il)
(Gündəliyin 5-ci və 6-cı bəndləri)

**DAVAMLİ İNKİŞAF NAMİNƏ TƏHSİL ÜÇÜN
BMT AİK-ın STRATEGİYASI**
yüksək səviyyəli müşavirədə qəbul edilmişdir

Problemə baxış

Bizim perspektivə baxışımız – insanlar, ölkələr və nəsillər arasında vahid həmrəylik, bərabərlik və qarşılıqlı hörmət dəyərlərinə sadıq olan regionun baxışdır. Gələcək nəsillərin öz tələbatlarını təmin etmək imkanlarına ziyan yetirmədən indiki nəslin tələbatlarını təmin etmək məqsədilə iqtisadi həyat qabiliyyətinin, ədalətin, sosial birliyin, ətraf mühitin mühafizəsinin və təbii ehtiyatların davamlı idarə edilməsinin təmin edilməsi daxil olmaqla, belə region üçün davamlı inkişaf səciyyəvidir¹.

¹Bax. həmçinin: Ətraf mühit və inkişaf üzrə Beynəlxalq komissiya «Bizim ümumi gələcəyimiz», 1987-ci il.

İnsan hüquqlarının biri² olmaqdan əlavə, təhsil, həmçinin davamlı inkişafa nail olunması üçün zəminlərdən biri kimi və effektiv idarə etmənin, qərarların əsaslandırılmış qəbul edilməsinin və demokratiyanın inkişafının mühüm aləti kimi çıxış edir. Beləliklə, davamlı inkişaf naminə təhsil bizim baxışımızın həqiqətə çevrilməsinə yardım edə bilər. Davamlı inkişaf naminə təhsil şəxsi fikrə malik olmağa və davamlı inkişaf naminə seçim etməyə imkan yaradan ayrı-ayrı şəxslərin, qrupların, birliklərin, təşkilatların və ölkələrin potensialını inkişaf etdirir və möhkəmləndirir. Dünyamızı daha təhlükəsiz, daha sağlam etmək və daha da çiçəkləndirmək imkanlarını yaratmaqla, bununla da həyatın keyfiyyətini yüksəltməklə, o, insanların baxışlarının dəyişməsinə yardım edə bilər. Davamlı inkişaf naminə təhsil tənqidi təfəkkürü təmin edə bilər və məlumatlandırılmanın yüksəlməsinə, həmçinin yeni yanaşmalar və konsepsiyalar işləyib hazırlamağa və onların həyata keçirilməsinin yeni metod və vasitələrini inkişaf etdirməyə yol verən imkanların genişləndirilməsinə yardım edə bilər.

Giriş

1. Strategiyanın hazırlanmasına dair mandat BMT AİK regionun ətraf mühit nazirlərinin «Avropa üçün ətraf mühit» (Kiyev, may 2003-cü il) beşinci Konfransında verilən bəyanatda müəyyənləşdirilmişdir. Həm regionun özündə, həm də dünyada toplanmış təcrübə Strategiyada təcəssüm edilmişdir. Həmçinin o, BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Məsələləri üzrə Təşkilatı (YUNESKO) tərəfindən hazırlanmış Birləşmiş Millətlər Təşkilatının davamlı inkişaf naminə təhsilin Onilliyinin həyata keçirilməsinin plan layihəsinin əsas müddəalarına töhfədir, onlarla tam uyğunluq təşkil edir və Onilliyin regional səviyyədə keçirilməsi məqsədilə əsasın yaradılması və davamlı inkişaf üzrə yüksək səviyyədə Ümumdünya görüşünün qərarlarının həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

2. Strategiya hökumətlərin, təhsil müəssisələrinin, QHT-nın və BMT AİK regionunun digər maraqlı iştirakçılarının, həmçinin beynəlxalq təşkilatların iştirak etdiyi partnyorluq prosesi əsasında işləyib hazırlanmışdır.

3. Hazırkı Strategiya davamlı inkişaf naminə təhsilə (DİT) keçidə yardım etməli, bu prosesi BMT AİK regionunda təşviq etməli, bununla da bizim vahid baxışımızın praktiki cəhətdən həyata keçirilməsinə töhfə verməlidir.

4. BMT AİK regionuna zəngin mədəni müxtəlifliyə və müxtəlif sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyətə malik ölkələr daxildir. Davamlı inkişafın perspektivləri əhəmiyyətli dərəcədə həyat tərzinin, istehlak və istehsal strukturunun dəyişdirilməsindən asılıdırlar və eyni zamanda onlar yoxsulluq miqyasının azaldılması mühüm vəzifə kimi qalan ölkələrin tələbatlarına hörmətlə yanaşma ilə bağlıdırlar.

² Bax. həmçinin: Davamlı inkişaf naminə təhsil haqqında Bəyanat; «Avropa üçün ətraf mühit» nazirlərin beşinci Konfransı, Kiyev, 2003-cü il.

5. Strategiyanın həyata keçirilməsi üçün regionda yalnız bütün şərtlər deyil, həmçinin onun həyata keçirilməsinə zərurət də mövcuddur. Regionun bir çox ölkələrində peşəkar pedaqoqların çalışdığı, ibtidai təhsil almağın təmin edildiyi və hamı üçün təhsil almağa dair hüquq bərabərliyi prinsipinə riayət olunduğu, savadlılığın yüksək səviyyəsinə nail olunduğu, elmi potensialın yaradıldığı və vətəndaş cəmiyyətinin iştirakı nəzərdə tutulduğu təhsil sistemləri formalaşmışdır. Ancaq DİT prinsiplərinin səmərəli həyata keçirilməsi məqsədilə yeni məsələləri həll etmək qarşısında durur. DİT-in fənlərarası xüsusiyyəti nəzərə alınmaqla təhsil sistemlərinin səviyyəsinin yüksəldilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin cəlb edilməsinin genişləndirilməsi və adekvat institusional və maddi-texniki yardımın səfərbər edilməsi zəruridir.

I. MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏR

6. Hazırkı Strategiyanın məqsədi BMT AİK-ın üzv-dövlətlərinin DİT-in inkişafına və onu bütün müvafiq tədris fənləri çərçivəsində özlərinin formal təhsil sistemlərinə, həmçinin qeyri-formal təhsilə və maarifə daxil etməyə təşviq etməkdir. Belə yanaşma insanları davamlı inkişaf sahəsində biliklər və xüsusi vərdişlərlə silahlandırır, onların səriştəliyini və özlərinə inamını artırır, həmçinin təbiətlə³ harmoniyada sağlam və səmərəli həyat tərzini sürmək və sosial dəyərlər, cinslərin bərabərliyi və mədəni müxtəliflik haqqında qayğı göstərmək imkanlarını genişləndirir.

7. Bu məqsədin həyata keçirilməsinə töhfə verəcək hazırkı Strategiyanın vəzifələri bunlardır:

- a) siyasət mexanizminin, normativ-hüquqi bazanın və təşkilati əsasların DİT üçün dayaq olmalarının təmin edilməsi;
- b) formal və qeyri-formal tədris və maarifləndirmə vasitəsilə davamlı inkişafa yardım;

³ Ətraf mühit və inkişaf üzrə Rio-de-Janeyro bəyannaməsində bildirilir ki, davamlı inkişafın təmin olunması üzrə sözlərdə insanlar barədə qayğı mərkəzi yer tutur və onlar təbiətlə harmoniyada sağlam və səmərəli həyat hüququna malikdirlər (bax həmçinin: Davamlı inkişaf üzrə yüksək səviyyədə Ümumdünya görüşü qərarlarının yerinə yetirilməsi Planı, BMT, 2002-ci il).

- c) pedaqoqlar tərəfindən davamlı inkişaf məsələlərini tədris etdikləri fənlərə daxil etməyə imkan verən biliklərin mənimsənilməsi;
- d) DİT-ə dair dərslər vasitələrinin və tədris-metodik vəsaitlərin qavranılmasının təmin edilməsi;
- e) DİT sahəsində elmi tədqiqatlara və DİT-in inkişafına yardım;
- f) BMT AİK regionu hüduqlarında DİT sahəsində bütün səviyyələrdə əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi.

II. ƏHATƏ

8. Strategiya maraqlı BMT AİK üzv-dövlətləri tərəfindən qəbul ediləcəkdir. Region xaricindəki dövlətlər də ona riayət etməyə dəvət olunurlar.

9. Strategiya hökumətlərə ünvanlanmışdır; onda davamlı inkişaf məsələlərinin təhsil və pedaqoq və digər maraqlı tərəflərin iştirakı ilə tədrisə daxil edilməsi üzrə siyasətin işlənilib hazırlanması və tədbirlərin hazırlanmasına dair əsaslandırma və tövsiyələr öz əksini tapmışdır. Davamlı inkişaf naminə təhsildə yerli, submilli, milli və regional şəraitlərin nəzərə alınmasının zəruri olduğundan, o, ölkə və təhsil sahəsindən asılı olaraq davamlı inkişafın müxtəlif aspektlərini cürbəcür işıqlandırmaya imkan verir. Strategiya, onun həyata keçirilməsinə ölkələrin prioritetlərinin və onların konkret tələbat və şəraitlərinin nəzərə alınması ilə qəbul edilən təşəbbüslərin təsir etməsi şərtlərini nəzərə almaqla, region ölkələri üçün çevik əsas olacaqdır.

10. Strategiya təsisatlararası⁴, çoxtərəfli əməkdaşlıq və partnyorluğu təşviq edir, bununla da DİT-ə maddi və insan ehtiyatlarının qoyuluşunu stimullaşdırır.

11. Strategiyaya «Təhsil hamı üçün: bizim ümumi öhdəliklərimizin yerinə yetirilməsi»⁵ sənədinin əsasını təşkil edən müddəalar daxil edilmişdir.

⁴ Dövlət orqanları arasında əməkdaşlıq.

⁵ Dakar fəaliyyət çərçivələri, YUNESKO, 2000-ci il.

12. Kommunikasiyalar, təhsil, ictimaiyyətin iştirakı və onun məlumatlılığının yüksəldilməsi sahəsində çoxtərəfli təbiətmühafizə və digər müvafiq razılışmaların müddələrinin həyata keçirilməsi Strategiyada dəstəklənir. O, həmçinin ictimaiyyətin iştirakını və onun qarşısında hesabat verməyi nəzərdə tutan qərarların qəbul edilməsi prosesinin şəffaflığının təşviq edilməsi, habelə insanların imkanlarının genişləndirilməsi vasitəsilə ətraf mühit və inkişaf üzrə Rio-de-Janeyro bəyannaməsinin 10-cu prinsipinin, Orhus konvensiyasının⁶, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının minilliyin Bəyannaməsinin⁷ inkişaf məqsədlərinin və keyfiyyətli təhsil konsepsiyasının⁸ həyata keçirilməsində yardım etməlidir.

III. PRİNSİPLƏR

13. «Davamlı inkişaf» (Dİ) anlayışının dəyişilən mənasını nəzərdən keçirmək tələb olunur. Buna görə də davamlı cəmiyyətin inkişafını tədris, düzgün cavab və həllərinin təcrübənin toplanmasından asılı olaraq dəyişə biləcək problem və dilemmaların tədqiqinin fasiləsiz prosesi kimi başa düşmək lazımdır. DİT çərçivəsində tədris məqsədləri biliklərin genişləndirilməsini, xüsusi vərdişlərin inkişaf etdirilməsini, intellekti, həyat mövqeyinin və dəyərlərin formalaşmasını özündə ehtiva etməlidir.

14. DİT bir-biri ilə bağlı olan ekoloji, iqtisadi və sosial problemləri əhatə etməklə, geniş və hər şeyi əhatə edən konsepsiya kimi formalaşmaqda hələ də davam edir. O, daha artıq dərəcədə inkişaf məsələlərinin geniş dairəsinə istiqamətləndirilən ekoloji təhsil (EO) konsepsiyasını genişləndirir. DİT həmçinin inkişaf problemləri üzrə müxtəlif təhsil elementlərini və təhsilin digər tematik formalarının elementlərini əhatə edir. Buna görə ekoloji təhsili daha da inkişaf etdirmək və davamlı inkişaf naminə təhsilə kompleks yanaşma çərçivəsində digər sahələrdə təhsillə tamalamaq zəruridir.

⁶ İnformasiya əldə etmək haqqında, qərarların qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakı və ətraf mühitə dair məsələlər üzrə ədalət mühakiməsinə nail olma BMT AİK konvensiyası, Orhus (Danimarka), 1998-ci il.

⁷ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının minilliyin Bəyannaməsi, Baş Assambleya, 8-ci plenar iclas, 2000-ci il.

⁸ Təhsil nazirlərinin birgə kommünikəsi, YUNESKO-nun 32-ci Baş konfransı, 2003-cü il.

15. DİT-in əsas mövzuları, xüsusilə, yoxsulluğun miqyasının azaldılması, vətəndaşların öz hüquq və vəzifələrini dərk etmələri, sülh, əxlaqilik, lokal və qlobal kontekstdə məsuliyyət, demokratiya və idarə etmə, ədalət, təhlükəsizlik, insan hüquqları, səhiyyə, cinslərin bərabərliyi, mədəniyyət müxtəlifliyi, kənd və şəhər rayonlarının inkişafı, iqtisadiyyat, istehsal və istehlak strukturları, korporativ məsuliyyət, ətraf mühitin mühafizəsi, təbiət ehtiyatlarının idarə edilməsi və bioloji və landşaft müxtəlifliyi⁹. DİT çərçivəsində bu qədər müxtəlif mövzuların baxılması tam yanaşmanın tətbiqini tələb edir¹⁰.

16. DİT-in həyata keçirilməsi zamanı aşağıdakı sahələrə baxmaq lazımdır: ibtidai təhsilin təkmilləşdirilməsi, təhsilin davamlı inkişaf istiqamətində oriyentasiyanın dəyişdirilməsi, ictimaiyyətin məlumatlılığının yüksəldilməsi və peşə hazırlığının təşviqi¹¹.

17. DİT çərçivəsində müxtəlif mədəniyyətlərə hörmət hissini və onların başa düşülməsini tərbiyə etmək, habelə onların verdiyi töhfəni işıqlandırmaq lazımdır. Yerli xalqların rolunu qəbul etmək və onları təhsil proqramlarının işlənilməsinə hazırlanmasına partnyor qismində cəlb etmək zəruridir. Ənənəvi bilikləri qiymətləndirmək və DİT-in tərkib hissəsi kimi qoruyub saxlamaq lazımdır.

18. Bütün səviyyələrdə olan şagirdlərdə sistemli, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün və yerli və qlobal problemlərin əks olunacağı həyata münasibətin inkişafını təşviq etmək lazımdır; bunların hamısı davamlı inkişaf naminə fəaliyyət üçün zəruri şərt sayılır¹².

19. DİT – erkən uşaqlıqdan başlamış ali təhsil alana qədər və yaşlılar üçün təhsilə qədər bütün həyat ərzində davam edən prosesdir və formal təhsil hüduqlarından kənara çıxır. Dəyərlər sistemi, həyat tərzini və həyat məqsədləri erkən yaşda formalaşdıqdan, uşaqlar üçün təhsil xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Tədrisin həyatımız ərzində müxtəlif vəzifələrin yerinə yetirilməsindən asılı olaraq həyata keçirilməsini nəzərə alaraq, DİT-i həyat sferasının bütün elementlərini əhatə edən proses kimi qəbul etmək lazımdır. Peşə təhsili, pedaqoqların hazırlanması, mütəxəssislər və rəhbərlər üçün fasiləsiz təhsil də daxil olmaqla, DİT-in bütün səviyyələrdə tədris proqramlarına üzvü surətdə daxil edilməsinə nail olmaq lazımdır.

⁹ Bax. həmçinin: Davamlı inkişaf naminə təhsil Onilliyinin həyata keçirilməsi planı layihəsinin əsas müddəaları, YUNESKO, 2003-cü il.

¹⁰ Bax. həmçinin: Davamlı inkişaf naminə təhsil barədə Bəyanat.

¹¹ Bax. həmçinin: XXI əsr üçün Gündəlik.

¹² Bax. həmçinin: Davamlı inkişaf naminə təhsil barədə Bəyanat.

20. Ali təhsil müvafiq biliklər baqajı və səriştəliliyin formalaşması prosesində DİT-ə əhəmiyyətli töhfə verməlidir.

21. DİT prosesində qlobal və yerli maraqlar arasında tarazlığa nail olmaqla müxtəlif yerli, milli və regional şəraitləri, həmçinin qlobal konteksti nəzərə almaq lazımdır.

22. DİT həmçinin təhsil əldə etmək imkanlarını genişləndirmək və onun keyfiyyətini yüksəltmək yolu ilə kənd və şəhər rayonlarının inkişafına töhfə verə bilər. Bu kənd rayonlarının əhalisinə xüsusi fayda verə bilər.

23. Bərabərlik, indiki və gələcək nəsillərin həmrəyliyi, qarşılıqlı asılılığı, həmçinin insanla təbiət, yoxsulluqla zənginlik arasındakı qarşılıqlı əlaqələr problemləri daxil olmaqla etik aspektlərin baxılması davamlı inkişaf konsepsiyasının diqqət mərkəzindədir və beləliklə DİT üçün həyati vacib əhəmiyyət kəsb edir. Məsuliyyət hissi etikadan ayrılmazdır və DİT üçün praktik əhəmiyyətə malikdir.

24. Formal DİT-in məzmununda toplanmış sosial təcrübə və məktəbdənkənar işi üzvü surətdə uzlaşdırmaq lazımdır. DİT-ə cəlb edilmiş pedaqoqlar¹³ bu prosesə kömək göstərməkdə və bir tərəfdən şagirdlərlə tələbələr arasında, digər tərəfdən hakimiyyət və vətəndaş cəmiyyəti¹⁴ arasında dialoqun təşviqində əhəmiyyətli rol oynayırlar. DİT-in belə istiqamətləndirilməsi təhsil sisteminə özünün cəmiyyətdən təcrid olunmasını aradan qaldırmaq üçün imkan verir.

25. DİT ünsiyyətdə və qərarların qəbul edilməsi prosesində qarşılıqlı hörmət mədəniyyətinin inkişafı təşəbbüslərini özündə birləşdirir ki, bunun da sayəsində aksentlərin yalnız məlumatların ötürülməsinə istiqamətləndirilmiş metodlardan tədrisin fəal metodlarının¹⁵ daha da geniş tətbiqinə dəyişilməsi baş verir. Bununla əlaqədar dialoq və kompleks yanaşma əsasında siyasətin formalaşdırılması və qərarların qəbul edilməsinə DİT-in töhfəsini qəbul etmək lazımdır. Həmçinin ictimaiyyətin iştirakına əsaslanmış demokratik

¹³ Pedaqoqlar müəllimlər, mühazirəçilər, təlimatçılar və pedaqoji işlə məşğul olan bütün digər mütəxəssislər, həmçinin könüllü əsaslarda işləyən tərbiyəçilər sayılırlar.

¹⁴ Bax. həmçinin: Davamlı inkişaf naminə təhsil haqqında Bəyanat.

¹⁵ Saloniki bəyannaməsi; Saloniki, Yunanıstan. 1997-ci il. Bəzi ölkələrdə «sosial tədris» termini tədrisin fəal metodları mənasında işlənir.

əsasların¹⁶ inkişafı və möhkəmlənməsində DİT-in rolu, xüsusilə, cəmiyyətdə konfliktlərin həlli və ədalətə nail olunmasında, o cümlədən yerli «XXI əsr üçün gündəliklər» xətti ilə onun töhfəsi nəzərə alınmalıdır.

26. DİT üçün çoxtərəfli əməkdaşlıq və partnyorluğun qurulması tələb olunur. Onun əsas subyektləri hökumət və yerli idarə etmə orqanları, təhsil və elm sektorları, səhiyyə sektoru, özəl sektor, sənaye, nəqliyyat və kənd təsərrüfatı, həmkarlar ittifaqları, kütləvi informasiya vasitələri, qeyri-hökumət təşkilatları, müxtəlif icmalar, yerli xalqlar və beynəlxalq təşkilatlardır.

27. DİT-də Dİ-a aid olan çoxtərəfli təbiətmühafizə sazişləri və müvafiq beynəlxalq sazişlər öz əksini tapmalıdır.

IV. TƏHSİLƏ TƏSİR

28. DİT əsas diqqətin biliklərin təmin olunmasından problemlərin tədqiq olunmasına və mümkün həllərin tapılmasına yönəltməyi tələb edir. Beləliklə, təhsildə ayrı-ayrı fənlərin tədrisinə ənənəvi diqqəti qoruyub saxlamaq, eyni zamanda real həyat şəraitlərinin çoxtərəfli və fənlərarası təhlili üçün imkanlar yaratmaq lazımdır. Bütün bunlar pedaqoqlardan müstəsna ötürücü həlqə rolundan, şagirdlərdən isə müstəsna qəbul edici həlqə rolundan imtina etməyi tələb edərək, təlim proqramlarının strukturuna və tədris üsullarına təsir göstərə bilər. Bunun əvəzində onlar birgə fəaliyyət göstərməlidirlər.

29. Formal təhsil müəssisələri, bilik vermək və həyat mövqeyinin, davranışın formalaşmasına təsir göstərməklə, erkən yaşın qabiliyyətlərinin inkişafında mühüm rol oynayır. Ona nail olmaq lazımdır ki, bütün şagird və tələbələr Dİ haqqında müvafiq biliklər alsınlar və davamlı inkişafa əks olan qərarların təsiri barədə məlumatlandırılınsınlar. İstənilən təhsil müəssisəsi bütünlükdə, şagird və tələbələr, müəllimlər, inzibatçılar və digər heyət, həmçinin valideynlər daxil olmaqla, Dİ prinsiplərinə riayət etməlidir.

¹⁶ XXI əsr üçün Gündəlik.

30. DİT çərçivəsində qeyri-formal təhsil və maarif sahəsindəki fəaliyyətə dəstək vermək vacibdir, çünki o, yaşlıların öyrədilməsi planında axırıncı növbədə olmayan, formal təhsili tamamlayan ən mühüm elementlərdən sayılır. Qeyri-formal DİT xüsusi rol oynayır, ona görə ki, o, çox vaxt şagirdlərin tələbatlarına artıq dərəcədə istiqamət alınmasına, tədrisin fəal metodlarının tətbiq edilməsinə və bütün həyat boyu vərdişlərin təkmilləşdirilməsinə köməklik göstərməyə imkan verir. İş yerlərində maarifləndirmə həm işə gətirənlərin, həm də muzzla işləyənlərin peşəkarlıq inkişafına köməklik edir. Buna görə də DİT-in bütün formalarına cəlb olunmuş müxtəlif subyektlər arasında əməkdaşlığı qəbul və təşviq etmək lazımdır.

31. Pedaqoqların adekvat ilkin peşə hazırlığı və yenidən hazırlanması və onlar üçün təcrübə mübadiləsi imkanlarının yaradılması DİT-in uğurunun təmin edilməsi üçün müstəsna mühüm əhəmiyyətə malikdir. Davamlı inkişaf tematikası üzrə, ələlxüsus onların fəaliyyət sahəsinə aid olan Dİ aspektləri haqqında daha yüksək məlumatlılığa və daha çox biliklərə malik olmaqla, pedaqoqlar daha böyük səmərə ilə işləyə və öz nümunələrində öyrədə bilirlər. Həmçinin peşə hazırlığını Dİ sahəsindəki elmi-tədqiqat işlərinin müvafiq nəticələri ilə daha sıx əlaqələndirmək lazımdır.

32. Həm tədrisin, həm də şagirdlər tərəfindən DİT sahəsində biliklərin mənimsənilməsi tədris-metodiki materialların məzmunundan, keyfiyyətindən və mövcudluqundan əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Lakin belə materiallar heç də bütün ölkələrdə mövcud deyil. Bu problem formal təhsilin bütün sektoru, həmçinin qeyri-formal tədris və maarifləndirmə üçün aktualdır. Bunları nəzərə alaraq belə materialların işlənilib hazırlanması və yayımlanması üçün böyük səylər göstərmək lazımdır. Formal və qeyri-formal təhsil sistemlərində tətbiq olunan tədris-metodiki materialların məzmununun vəhdətini təşviq etmək lazımdır, bu zaman vəzifə ondan ibarətdir ki, onların Dİ-n tematikasına uyğunluğu və yerlərdə başa düşülməsi təmin edilsin.

33. Səmərəli olmaq üçün DİT:

a) iki aspektdə baxılmalıdır: i) DİT-in mövzularının bütün müvafiq tədris fənlərinə, proqramlara və kurslara inteqrasiyası vasitəsilə; və ii) məşğələlərin konkret tematik proqram və kurslar üzrə təşkil edilməsi vasitəsilə;

b) davamlı davranışın, xüsusilə, təhsil müəssisələrində, iş yerlərində, ailə və cəmiyyətdə, formalaşmasına köməklik göstərən müsbət tədris təcrübəsinə xüsusi diqqət yetirməlidir;

c) pedaqoji ictimaiyyət və digər maraqlı tərəflər arasında əməkdaşlığı və partnyorluğu möhkəmləndirməlidir. Özəl sektorun və sənayenin tədris proseslərinə cəlb olunmasının gücləndirilməsi texnologiyaların coşqun inkişafı və iş şəraitinin dəyişməsi ilə əlaqədar problemlərin həllinə yardım göstərəcəkdir. Tədris prosesi ilə cəmiyyətin həyatı arasında sıx əlaqələrin qurulması şagirdlərə əlavə praktiki təcrübəyə yiyələnməyə imkan verəcəkdir.

d) həyat dövrünün izah edilməsi yolu və əsas diqqətin yalnız ətraf mühitə təsirə deyil, həmçinin sosial-iqtisadi nəticələrə yetirilməsi yolu ilə, həm təbii, həm də antropogen dəyişmiş ətraf mühiti nəzərdən keçirməklə, qlobal, regional, milli və yerli ekoloji problemlərin mahiyyətinin anlaşılmasına köməklik göstərməlidir;

e) tədris metodlarının geniş diapazonunu, ələlxüsus aktiv metodları, konkret proseslərə və şagirdlərin tələbatları ilə uyğunlaşdırılmış həllərin tapılmasına yönəldilmiş metodları tətbiq etməlidir. Ənənəvi metodlardan başqa, xüsusilə diskussiyalardan, konseptual xəritələrin və dərk etmə xəritələrinin hazırlanmasından, dünyanın fəlsəfi başa düşülməsindən, dəyərlər kateqoriyalarının izah edilməsindən, rol və imitasion oyunlardan, inkişaf ssenarilərinin hazırlanmasından, modelləşdirmədən, oyunlardan, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT), müayinələrdən, tematik tədqiqatlardan, ekskursiya və sinifdənkənar tədrisdən, şagirdlər tərəfindən həyata keçirilən layihələrin hazırlanmasından, qabaqcıl təcrübənin təhlil edilməsindən, istehsalatda əldə edilmiş təcrübənin öyrənilməsindən və problemlərin həll edilməsindən istifadə etmək lazımdır;

f) metodoloji, pedaqoji və didaktik nəşrlər, dərsliklər, əyani vəsaitlər, broşürlər, tematik tədqiqatlar və qabaqcıl təcrübə nümunələri, elektron, audio və videovəsaitlər kimi müvafiq tədris materialları ilə möhkəmləndirilməlidir.

34. Hökumətlər qeyri-formal tədris və maarifə dəstək verməlidirlər, çünki məlumatlı vətəndaşların və xəbərdar olan istehlakçıların mövcudluğu yerli «XXI əsr üçün gündəliklər» də daxil olmaqla, onların seçimi və hərəkətləri vasitəsilə davamlılığın təmin olunması üzrə tədbirlərin reallaşdırılmasının mühüm amilidir.

35. Cəmiyyətin məlumalandırılmasının yüksəldilməsi proqramları daxil olmaqla, qeyri-formal tədris və maarif müvəqqəti perspektiv hesaba alınmaqla sosial-iqtisadi və ekoloji problemlər arasında yerli və qlobal səviyyələrdə əlaqənin daha yaxşı başa düşülməsinə yönəlməlidir. İcmalar, ailə, kütləvi informasiya vasitələri və QHT cəmiyyətin Dİ haqqında məlumatlılığının yüksəldilməsi üzrə fəaliyyətdə mühüm subyektlərdir.

36. Qeyri-hökumət təşkilatları (QHT) vətəndaş cəmiyyətinin hüquq və imkanlarının genişləndirilməsi prosesinə praktiki təsir göstərə bilmək, həmçinin elmi bilik və faktların ümumiləşdirilməsini və asanlıqla başa düşülən informasiyaya çevrilməsini təmin etmək iqtidarında olan maarif və qeyri-formal tədris çərçivəsində mənimsənilən biliklərin mühüm mənbələridirlər. Onların hökumətlər ilə ictimaiyyətin geniş dairələri arasındakı vasitəçi rolunu qəbul və təşviq etmək, dəstəkləmək lazımdır. QHT, hökumətlər və özəl sektor arasında partnyorluq DİT-i əhəmiyyətli dərəcədə zənginləşdirəcəkdir.

37. Kütləvi informasiya vasitələri tələbatçıların seçiminin və həyat tərzinin istiqamətinin güclü qüvvəsidir, xüsusilə, gənclər və uşaqlar üçün. Vəzifə davamlı inkişaf məsələləri üzrə etibarlı məlumatların və mühüm xəbərlərin ötürülməsi üçün onların «nou-hau» və bölüşdürmə kanallarını səfərbər etməkdir.

38. Zəhmətkeşlərin bütün kateqoriyaları yerli, regional və milli səviyyələrdə davamlılığın təmin edilməsinə töhfə verə bilərlər. Dİ-a yardım göstərmək naminə mütəxəssislərin və rəhbərlərin biliklərə və vərdislərə yiyələnməsi məqsədilə xüsusi peşə hazırlığı proqramlarının işlənilməsi davamlı inkişaf naminə təhsilin¹⁷ həlledici əsas komponentlərindən biri qismində müəyyən edilmişdir.

39. Beləliklə, ixtisaslı və fasiləsiz təhsil olduqca mühüm rol oynamaq vəzifəsini daşıyır və bununla əlaqədar o, rəhbərlər və bütün mütəxəssislər üçün, ilk növbədə isə planlaşdırma və idarəetmə məsələləri ilə məşğul olanlar üçün təşkil edilməlidir. O, Dİ haqqında biliklərin və məlumatlılığın formalaşdırılmasına yönəldilməlidir. Fasiləsiz təhsil iki əsas sahəyə bölünür: a) biliklərin və xüsusi vərdislərin yüksəlməsinə; və b) digər peşələr üzrə və digər şəraitlərdə işləmək üçün zəruri olan yeni kvalifikasiyanın əldə edilməsi. Fasiləsiz tədris elə sahələrdən biridir ki, təhsil sektoru, maraqlı tərəflər və bütövlükdə cəmiyyət arasında əməkdaşlıq ona müsbət təsir göstərə bilər.

40. Hazırlıq proqramlarına Dİ-in əsas mövzularını daxil etmək lazımdır; eyni zamanda onlarda müxtəlif profilli mütəxəssislərin tələbatlarını və onların iş sahələr üçün bu mövzuların aktuallığını nəzərə almaq lazımdır. Konkret profili mütəxəssislərin əsas vəzifə dairəsilə və onların fəaliyyətinin sosial-iqtisadi şəraitə və ətraf mühitin vəziyyətinə təsiri ilə bağlı olan fənlərə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

¹⁷ Davamlı inkişaf naminə təhsil Onilliyinin həyata keçirilməsi planı layihəsinin əsas müddəaları.

41. DİT-in daha davamlı cəmiyyətin qurulmasına yönəlmiş gələcək islahatlar proqramına daxil olması üçün təhsil özü yenidən qurulmalıdır. DİT-ə müsbət təsir göstərə biləcək elmi tədqiqatları təşviq etmək lazımdır. Problemlərin müəyyən edilməsindən başlayaraq yeni biliklərlə iş və onların əhaliyə çatdırılması və istifadə edilməsinə qədər olan mərhələlərdə elmi araşdırmalar və tədqiqatlar sahəsində maraqlı tərəflər arasında daha sıx əməkdaşlığın və partnyorluğun qurulmasına zərurət mövcuddur. Yerli, regional və qlobal səviyyələrdə elmi araşdırmaların və tədqiqatların nəticələrinin mübadiləsini aparmaq və təhsil sisteminin və praktik fəaliyyətin müxtəlif pillələrində onların tətbiq edilməsini təmin etmək lazımdır.

V. HƏYATA KEÇİRİLMƏNİN TƏŞKİLATİ ƏSASI

1. Milli/dövlət səviyyəsində həyata keçirilmə

42. Hər bir ölkə hazırkı Strategiyanın həyata keçirilməsi üçün məsuliyyət daşıyır. Dİ prinsiplərinin bütün təhsil sistemi çərçivəsində tətbiq edilməsi üçün idarəetmənin bütün səviyyələrində fəal siyasi dəstək tələb olunacaqdır. Bu məqsədlə tövsiyə olunur ki, bütün ölkələr Strategiyanın mətninin özünün (özlərinin) rəsmi dilinə (dillərinə) və zərurət yaranacağı təqdirdə, azlıqların dillərinə tərcümə edilməsini, həmçinin onun müvafiq hakimiyyət orqanları arasında yayılmasını təmin və əlaqələndirici təyin etsinlər.

43. Strategiyanın səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi onun müddəalarının planlaşdırmanın, investisiya fəaliyyətinin, dövlət idarəetməsinin və yerli idarəetmə orqanlarının təhsilin bütün səviyyələrində və bütün növ təhsil müəssisələri və təşkilatlarının strategiyalarına daxil edilməsi zərurətini doğurur. Eyni zamanda həyata keçirilmə prosesində digər müvafiq dövlət, ikitərəfli və çoxtərəfli təşəbbüslərlə əlaqələndirməni və konstruktiv qarşılıqlı əlaqəni təmin etmək lazımdır. Hüquqi, iqtisadi və kommunikasiya alətləri hər bir dövlətin konkret şəraitinə uyğunlaşdırılmalıdırlar. Beləliklə, ölkələr özlərinin qanunvericilik, siyasət və təşkilati imkanlarının hesaba alınması ilə müvafiq müddəaları həyata keçirəcəklər.

44. DİT çərçivəsində ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə, ölkələr, təbiətmühafizə və digər müvafiq razılaşmalarda təsbit olunmuş beynəlxalq ünsiyyət, təhsil və ictimaiyyətin iştirakı, həmçinin məlumatlılığın artırılması formalarına dair özlərinin fəaliyyətdə olan öhdəliklərini müəyyən etməlidirlər.

45. Təhsil sektorunda çoxsaylı subyektlər işləyirlər ki, müxtəlif ölkələrdə onların fəaliyyəti cürbəcür normativ-inzibati sistemlərlə tənzimlənir. Bundan əlavə o, müxtəlif sosial statusa malik müxtəlif yaşlı adamlara yönəldilib. Vəzifə etibar, cəmiyyətin bütün qruplarının maraqlarının nəzərə alınması və qarşılıqlıəvəzolunma, həmçinin özünüqiymətləndirmənin təşviqi prinsipləri əsasında siyasətin formalaşdırılması prosesinin və təhsil sektorunun təşkilati əsaslarının yenidən qurulmasından ibarətdir. Vacibdir ki, hazırkı Strategiyanın həyata keçirilməsində formal və qeyri-formal təhsilə və maarifləndirməyə cavabdeh olan şəxslər digər müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanları ilə əməkdaşlıq etsinlər.

46. Səmərəli idarəetmənin mühüm mexanizmi kimi əməkdaşlığı, həmrəy məsuliyyəti və bütün müvafiq dövlət orqanlarının aparıcı rolunu qəbul etmək və möhkəmləndirmək lazımdır. Xüsusilə, təhsil və ətraf mühit nazirlikləri əməkdaşlıq və Dİ problemlərinin siyasətə, formal təhsil sisteminin bütün səviyyələrində proqramlara və tədris planlarına gələcək inteqrasiya edilməsinin başlanması və təşviq edilməsinə dair işə başçılıq etməli və Strategiyanın həyata keçirilməsinin qiymətləndirilməsini aparmalıdırlar. Eyni zamanda digər dövlət hakimiyyəti orqanları və maraqlı tərəflərlə, ələlxüs iqtisadiyyatın inkişafına cavabdeh olan orqanlarla sıx və səmərəli əməkdaşlıq qurmaq lazımdır.

47. Strategiyanın dövlət səviyyəsində həyata keçirilməsinin əlaqələndirilməsi, həmçinin məlumat mübadiləsi və müxtəlif subyektlərin¹⁸ iştirakı ilə partnyorluq ittifaqlarının stimullaşdırılması üçün mexanizm zəruridir. Mümkün həllərdən biri «DİT-in Milli platforması»nın yaradılmasıdır, ola bilər ki, davamlı inkişaf üzrə şuraların və ya müxtəlif sektorların mütəxəssislərini birləşdirən digər müvafiq orqanların himayəsi altında.

¹⁸ Bəzi ölkələrdə «biliklərin idarə edilməsi» yanaşması tətbiq edilmişdir.

48. Strategiyanın həyata keçirilməsinin əsas elementlərindən biri milli¹⁹ (dövlət) fəaliyyət planları olmalıdır. Ölkələr, milli fəaliyyət planı layihəsinin hazırlanmasına məsuliyyət həvalə olunacaq təşkilatın təyin olunması barədə qərar qəbul etməlidirlər.

49. Milli fəaliyyət planını iştirak prinsiplərinə əsaslanmış yanaşmanın nəzərə alınması ilə işləyib hazırlamaq lazımdır. Beləliklə, bütün müvafiq maraqlı tərəflərin cəlb olunmasını təmin etmək lazımdır. Ölkədə işlərin faktiki vəziyyətini nəzərə almaq zəruridir. Nəzərə alınsa ki, ölkələr özlərinin tələbat, siyasət və proqramlarından çıxış edərək, ola bilsin ki, Strategiyanın həyata keçirilməsində özlərinin prioritet və qrafiklərini müəyyən etmək istəsinlər, bu işdə hazırkı fəslin müddəaları oriyentir kimi xidmət edə bilirlər. Milli fəaliyyət planlarında tapşırıqlar, fəaliyyət növləri, tədbirlər, ibtidai qrafik, həyata keçirilmə vasitələri və qiymətləndirmə alətləri qabaqcadan nəzərə alınmalıdır.

2. Fəaliyyət sahələri

Siyasət mexanizmlərinin, normativ-hüquqi bazanın və təşkilati əsasların DİT-in təşviq edilməsi üçün dayaq olmalarının təmin edilməsi

50. Siyasət, qanunvericilik, təşkilati əsaslar və tədris planları DİT-i əhatə etməli və ona dayaq olmalıdırlar. Bu məqsədə nail olmağın vasitələri ola bilirlər: bütün təhsil səviyyələrində DİT üzrə əsas sənədlərin qəbul edilməsi; müəssisələrarası və çoxtərəfli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin stimullaşdırılması, zərurət olduğu təqdirdə konsultativ (məsləhətçi) mexanizmlərin yaradılması daxil olmaqla; ali təhsilin bütün səviyyələrində, xüsusən, müəllimlərin ilkin hazırlığı prosesində, Dİ prinsiplərinin tədris proqramlarına və xüsusi kurslara daxil edilməsi; təhsil müəssisələrinin Dİ-a istiqamətləndirilməsilə təhsilin maddi bazasının yaxşılaşdırılması, həmçinin təbiət, iqtisadi, siyasi və ictimai elmlər arasında, həm fənlərarası və həm də ixtisaslaşdırılmış tədqiqatlar çərçivəsində əlaqələrin möhkəmləndirilməsi. Fənlərarası, çoxfənlili və ixtisaslaşdırılmış tədqiqatlar keçirilərkən, lazımi balans təmin etmək lazımdır.

¹⁹ Federativ quruluşlu dövlət idarəetməsi olan ölkələr üçün milli plana bütün istinadlar dövlətin planlarına və ya zəruri hallarda onun tərkibinə daxil olan subyektlərin planlarına aid edilir.

Dİ-in formal və qeyri-formal tədris və maarif çərçivəsində təşviq edilməsi

51. Formal təhsil müəssisələri çərçivəsində, həmçinin icmalar, ailə, kütləvi informasiya vasitələri və QHT vasitəsilə ictimaiyyətin Dİ haqqında məlumatlılığının yüksəldilməsini təşviq etmək lazımdır.

52. Davamlı inkişaf sahəsində peşə vərdişlərinin və biliklərin yüksəldilməsilə daimi əsasda məşğul olmaq zəruridir, beləliklə, o, dövlət idarəçiliyi, özəl sektor, sənaye, nəqliyyat və kənd təsərrüfatı kimi sektorlarda çalışan şəxslər də daxil olmaqla, adamların bütün həyatları boyu öyrədilməsinin tərkib hissəsi olmalıdır. Xüsusi biliklərin çox sahələrinin fasiləsiz inkişaf prosesində olduğundan Dİ konsepsiyasına daha konkret məzmun vermək məqsədilə yeni biliklərin toplanması və yeni xüsusi vərdişlərin tətbiqi əvvəlki kimi vacib tələbat olaraq qalacaqdır.

53. Bu məqsədə nail olmaq üçün fəaliyyətin əsas istiqamətləri ola bilər: planlaşdırma, idarəetmə və kütləvi informasiya sahələrində çalışan mütəxəssislər də daxil olmaqla, mütəxəssislər üçün fasiləsiz təhsil çərçivəsində Dİ-la əlaqədar tədrisin keçirilməsi üçün şəraitin yaradılması; Dİ sahəsində məlumatlılığın yüksəldilməsi üzrə icmalar səviyyəsində həyata keçirilən fəaliyyətin təşviq edilməsi və dəstəklənməsi; QHT ilə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi və onların təhsil sahəsində fəaliyyətinin dəstəklənməsi; formal təhsil müəssisələri və qeyri-formal təşkilatlar arasında əməkdaşlığın, həmçinin maarifləndirmə tədbirlərinin təşviq edilməsi; ictimaiyyətin geniş dairələrini əhatə etməklə Dİ problemlərinə dair məlumatlandırma və diskussiyaların keçirilməsi ilə bağlı kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətinin təşviq edilməsi.

DİT-ə cəlb edilmələri məqsədilə təhsil sektoru işçilərinin ixtisaslarının artırılması

54. Təhsil sisteminin bütün səviyyələrində pedaqoqların, inzibatçıların və rəhbərlərin zəruri tövsiyələr vermək və yardım göstərmək məqsədilə davamlı inkişaf naminə təhsil haqqında öz biliklərinin artırılmasına tələbatları vardır. Bununla əlaqədar formal və qeyri-formal təhsilin bütün səviyyələrində səriştəliliyin artırılması üçün səy göstərilməlidir.

55. Bu məqsədə nail olmaq üçün əsas əsas istiqamətlər sayıla bilər: inzibatçılar üçün Dİ problemləri haqqında onların məlumatlandırılmasının yüksəldilməsi üzrə tədbirlərin təşkili də daxil olmaqla təhsil sistemi işçilərinin ixtisaslarının artırılmasının stimullaşdırılması; DİT sahəsində ixtisas biliklərinin attestasiyası üzrə meyarların işlənilib hazırlanması; formal təhsil müəssisələri çərçivəsində və qeyri-formal təhsil şəraitində Dİ naminə idarəetmə sistemlərinin tətbiq və inkişaf etdirilməsi; Dİ-a dair məsələlərin təhsilin bütün səviyyələrində pedaqoqların hazırlanması və yenidən hazırlanması proqramlarına daxil edilməsi; pedaqoqların, o cümlədən, qeyri-formal təhsil və maarif sahəsində işləyənlərin, həvəsləndirilməsi, təcrübə mübadiləsinin aparılması.

DİT üçün zəruri olan tədris vasitələrinin və tədris-metodiki materialların mövcudluğunun təmin edilməsi

56. Həm ümumi kurslar və xüsusi təhsil, həm də öz-özünə təhsil alma çərçivəsində bütün səviyyələrdə DİT üçün tədris-metodiki materialların işlənilib hazırlanması və yerli şəraitə və tələbatlara uyğunlaşdırılması tələb olunur.

57. Bu məqsədə nail olmaq üçün əsas istiqamətlər sayıla bilər: Təhsil sistemi və ixtisas hazırlığının bütün səviyyələrində və ilk növbədə yerli dillərdə pedaqoqlar, şagirdlər və elmi işçilər üçün tədris-metodiki materialların işlənməsinin və nəşr edilməsinin stimullaşdırılması; tədris və məlumat mübadiləsi məqsədilə elektron, audio, video və multimedia vasitələrinin, həmçinin əyani vasitələrin işlənilib hazırlanmasının və tətbiqinin təşviq edilməsi; DİT-ə aid olan resurs və məlumatlara elektron vasitələri və İnternetin köməyiylə çıxışın asanlaşdırılması; formal və qeyri-formal təhsil, maarif üçün müəyyən edilmiş tədris-metodiki materialların məzmununun eyniliyinin təmin edilməsi; məlumat yayılmasının müvafiq strategiyalarının işlənilib hazırlanması.

DİT sahəsində elmi tədqiqatlara və DİT-in inkişafına yardım

58. DİT-in müxtəlif sahələrində, xüsusilə, tədrisin səmərəli metodları, qiymətləndirmə alətləri, həyat məqsədlərinin və dəyərlərinin formalaşması, məktəb/institusional inkişaf və informasiya kommunikasiyaları texnologiyalarının (ikt) tətbiqi sahəsində elmi tədqiqatlara və araşdırmalara tələbat mövcuddur. DİT sahəsində tədqiqat və araşdırmalar DİT-in inkişafı üçün daimi əsası təmin etməlidirlər.

59. Elmi tədqiqatların və araşdırmaların nəticələri yerli, regional və global səviyyədə prosesin bütün iştirakçıları arasında yayılmalı və təhsil sisteminin müxtəlif pillələrində istifadə olunmalıdır.

60. Bu məqsədə nail olmaq üçün əsas istiqamətlər aşağıdakı məsələlərin başlanması, öyrənilməsinin və tədqiq edilməsinin təşviqi sayıla bilər:

DİT-in, öyrətmə və tədris metodlarının məzmunu; DİT-in iqtisadi səmərəsi və ona stimullar; Dİ-in müxtəlif istiqamətlərinin birləşdirilməsinə imkan verən elmi tədqiqatlara birinci növbədə diqqət yetirməklə Dİ aspektlərinin yerli kontekst nəzərə alınmaqla müxtəlif tədris fənlərinə daxil edilməsinin variantları; DİT naminə qiymətləndirmənin göstəriciləri və alətləri; həmçinin elmi tədqiqatların nəticələrinin və qabaqcıl təcrübə nümunələrinin mübadiləsi.

3. Beynəlxalq əməkdaşlıq

61. Davamlı inkişaf naminə təhsil sahəsində əməkdaşlıq, ayrı-ayrı ölkələrdə DİT-in möhkəmlənməsi və təkmilləşməsinə yardımdan əlavə, qarşılıqlı anlaşmaya nail olunmasına, etibarın möhkəmlənməsinə və mədəni dəyərlərə hörmətin aşılmasına kömək edə bilər və beləliklə, xalqlar və ölkələr arasında dostluq əlaqələrinin qurulmasına yol açar, sülhün möhkəmləndirilməsi, rifah halının yüksəldilməsi işinə töhfə verir.

62. Region səviyyəsində Strategiyanın həyata keçirilməsi prosesinin nəzərdən keçirilməsinə, asanlaşdırılmasına və DİT sahəsində əməkdaşlığa dəstək verilməsinə zərurət duyulur. Regional proses çərçivəsində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının davamlı inkişaf naminə təhsil Onilliyinin keçirilməsilə əlaqədar baş verən və DİT sahəsində qlobal təşəbbüslərə töhfə kimi qəbul edilə biləcək digər hadisələr də nəzərə alınmalıdır.

63. Region təhsil sferasındakı beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində, xüsusilə, ali təhsil sferasında böyük təcrübəyə malikdir. Təhsil sahəsində bir sıra milli və subregional şəbəkələr, işçi qrupları və universitet assosiasiyaları, proqram və partnyor birlikləri davamlı inkişafı ilə bağlı problemlərin həllinin axtarışı məqsədilə təhsilin çoxfənlili formalarının inkişafı üzrə işə başlamışlar. Vəzifə ondadır ki, DİT-in təşviqi məqsədilə onların təcrübə və potensialından hansı şəkildə daha səmərəli istifadə etmək olar. Bir vəzifə də beynəlxalq səviyyədə lazımi dərəcədə işıqlandırılmamış DİT-lə bağlı məsələlərə dair tədqiqatların aparılmasıdır. Bundan əlavə məktəbəqədər və məktəb təhsili sahəsində DİT məsələləri üzrə beynəlxalq əməkdaşlığın qurulmasında zərurət duyulur.

64. Təhsil sektoru işçilərinin, xüsusilə, dövlət qulluqçularının, pedaqoqların və elmi işçilərin, həmçinin Dİ və DİT-lə bağlı məsələlər üzrə təcrübə və qabaqcıl praktikanın mübadiləsi üçün digər maraqlı şəxslərin iştirakı ilə regional və subregional forumların keçirilməsinə prioritet diqqət yetirilməlidir.

65. DİT-in çoxtərəfli xarakteri tələb edir ki, pedaqoji ictimaiyyətin nümayəndələrindən əlavə, Strategiyanın reallaşdırılmasına dair iş üçün partnyorluq əsasında digər maraqlı beynəlxalq iştirakçılar da dəvət olunsunlar. Bu ilk növbədə məqsədi Dİ sahəsində müxtəlif kateqoriyalı mütəxəssislərin və rəhbərlərin bilik səviyyələrinin və hazırlanmasının yüksəldilməsi olan beynəlxalq əməkdaşlığa aiddir.

66. BMT AİK regionunun müxtəlif hissələrində, toplanmış təcrübə və mövcud tələbatlar planında, özlərinin xüsusiyyətləri mövcuddur. Subregional əməkdaşlığı möhkəmləndirmək zəruridir. O, bu subregion üçün birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edən problemlərin həllinə dair birgə iş aparmağa imkan yaradar və beləliklə, ölkələrə daha optimal praktik nəticələrə nail olmaqda kömək edər.

67. Müxtəlif subregionların tələbatlarının əlavə qiymətləndirilməsinin keçirilməsi tələb olunur. Şərqi Avropa, Qafqaz, Mərkəzi Asiya (ŞAQMA)²⁰ və Cənub-Şərqi Avropa ölkələrinə onların ekoloji təhsil və davamlı inkişaf naminə təhsil sahəsindəki əsas problemlərinin həllində xüsusi diqqət yetirilməlidir. Belə problemlərə qənaətləndirici elmi-metodiki materialların çatışmazlığı, ali təhsil və elmi-tədqiqat institutlarının imkanlarından tam istifadə olunmaması, ixtisaslı pedaqoqların çatışmaması və məlumatlandırmanın azlığı, həmçinin DİT məsələləri üzrə müəssisələrarası və çoxtərəfli əməkdaşlığın zəif inkişafı aiddir. Cənub-Şərqi Avropa və ŞAQMA ölkələrində həll olunması problemlərdən biri də kənd rayonlarında yaşayan uşaqlara verilən təhsilin səviyyəsinin qənaətbəxş olmaması və bu regionlarda DİT-in inkişafı üçün maliyyə və insan ehtiyatlarının çatışmamasıdır. Beləliklə, keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə Dİ sahəsində potensialın artırılması, təhsil, elmi-tədqiqat və informasiya-təbliğat proqramlarına maliyyə köməyinin göstərilməsi və dəstək verilməsi mühüm problem sayılmalı, hökumətlər, aidiyyəti təşkilatlar və donorlar²¹ tərəfindən müvafiq diqqətə malik olmalıdır.

²⁰ Bax. həmçinin: BMT AİK regionunun təbiətmühafizə partnyorluq birlikləri: Şərqi Avropa, Qafqaz və Mərkəzi Asiya ölkələrinin Ekoloji Strategiyası. Strateji çərçivələr; nazirlərin «Avropa üçün ətraf mühit» beşinci Konfransı, Kiyev, 2003-cü il.

²¹ Bax. həmçinin: Davamlı inkişaf üzrə yüksək səviyyədə Ümumdünya görüşünün qərarlarının yerinə yetirilməsi Planı.

68. Əsas istiqamətlər ola bilərlər: DİT sahəsində çalışan mövcud regional, subregional ittifaq və şəbəkələrin möhkəmləndirilməsi, təcrübə mübadiləsi proqramlarının, ikitərəfli əməkdaşlığın və partnyorluq birliklərinin təşviq edilməsi; zəruri hallarda qüvvədə olan beynəlxalq hüquqi cəhətdən məcbureddici sənədlərin, xüsusən, Dİ haqqında məlumatlılığın yüksəldilməsinə yönəldilmiş Orhus konvensiyasının və digər müvafiq razılaşmaların istifadə edilməsi; qabaqcıl praktika və təcrübə, yeni tətbiq edilmiş vasitələr, milli təcrübə, DİT-ə dair problemlərin həlli üzrə əməkdaşlıq layihələrinin inkişafı haqqında, məsələn. İKT vasitələri və BMT AİK veb-saytından istifadə etmək yolu ilə məlumatların mübadiləsinə yardım; DİT-in müvafiq ikitərəfli və çoxtərəfli proqramlara daxil edilməsi; DİT üzrə beynəlxalq əməkdaşlıqda QHT və digər iri birliklərin təşviq edilməsi və iştirakı; DİT sahəsində məlumatlılığın yüksəldilməsinə yönəldilmiş beynəlxalq tədbirlərin təşviq edilməsi və əlaqələndirilməsi; və təcrübə mübadiləsinin təşviq edilməsi.

69. Regional səviyyədə idarəetmə və əlaqələrin səmərəliliyinin təmin edilməsi üçün BMT AİK üzvü olan bütün dövlətlərdə və müvafiq beynəlxalq təşkilatlarda DİT üzrə əlaqələndiricilər təyin olunmalıdırlar. Strategiyanın həyata keçirilməsinin sonrakı fəaliyyəti üçün təhsil və ətraf mühitin mühafizəsi sektorlarının (və ya digər müvafiq sektorların) nümayəndələrindən ibarət rəhbər komitə təsis edilə bilər. «Avropa üçün ətraf mühit» prosesinin mexanizmini DİT üzrə regional əməkdaşlığın partnyorluq platforması kimi, ekoloji siyasət üzrə BMT AİK-ın Komitəsini işə Komitənin iş proqramına müvafiq olaraq Strategiyanın həyata keçirilməsinin gedişatına baxan orqan qismində istifadə etmək olar.

70. Mümkündür ki, nazirlər «Avropa üçün ətraf mühit» konfranslarında milli və digər müvafiq məruzələr əsasında Strategiyanın həyata keçirilməsinin gedişatını müzakirə etməyi məqsəduyğun hesab etsinlər. Bununla yanaşı ekoloji fəaliyyətin nəticəsinin səmərəlilik icmalarına DİT sahəsində müvafiq ölkələrin söylərinin təhlilini də daxil etmək olar.

4. Funksiyalar və məsuliyyət sferaları

71. Hökumətlər öz ölkələrində Strategiyanın reallaşmasını təşviq etməli və ona yardım işində fəal rol oynamaladırlar. Onlar idarəetmənin bütün səviyyələrində Strategiyanın həyata keçirilməsinin gedişatının qiymətləndirilməsini aparmalı və müntəzəm əsasda izləməlidirlər.

72. Təhsilin yerli idarəetmə orqanlarına və formal təhsil müəssisələrinə təklif olunur ki, Strategiyanın müvafiq müddələrinin həyata keçirilməsi və onların yerinə yetirilməsi üçün məsuliyyəti öz üzərlərinə götürsünlər.

73. Müvafiq maraqlı tərəflərə, yerli idarəetmə orqanları, təhsil və elm sektoru, səhiyyə sektoru, özəl sektor, sənaye, nəqliyyat və kənd təsərrüfatı, həmkarlar, kütləvi informasiya vasitələri, qeyri-hökumət təşkilatları, müxtəlif icmalar, yerli əhali və beynəlxalq təşkilatlar daxil olmaqla, təklif edilməlidir ki, Strategiyanın həyata keçirilməsi və sonrakı tədbirlər üçün öz prioritetlərini və məsuliyyət dairələrini müəyyənləşdirsinlər.

5. Maliyyələşdirmə

74. Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyətin lazımi maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi onun müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin mühüm ilkin şərtidir. Strategiyanın məqsədlərinə nail olmaq üçün zəruri olan tədbirlərin həyata keçirilməsi üzrə xərclərin qiymətləndirilməsi və bu işə qoyulmuş mayanın çıxarılması üçün Dİ-in siyasəti və təcrübəsi ilə cəmiyyətin tanış edilmə prosesində təhsilin qiymətliyinin başa düşülməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsili uzunmüddətli perspektivdə çıxarılması mümkün olan sərmayə yatırımı qismində qəbul etmək lazımdır.

75. Hazırkı Strategiyanın həyata keçirilməsi xərclərini, bir qayda olaraq, hər bir ölkə ödəməlidir. Bu məqsədlə hökumətlər lazımi ehtiyatların mövcud olmasını təmin etməlidirlər. Təklif olunan tədbirlərdən bir çoxu artıq təhsil sektorunda keçirilən tədbirlər çərçivəsinə daxil edilə bilərdi. Bəzi tədbirləri subregional və regional layihələr şəklində həyata keçirmək asan olardı.

76. Hökumətlər DİT xətti ilə təqaüdlərin təyin olunması və təhsil müəssisələrində potensialın artırılması da daxil olmaqla, DİT-in təhsilin bütün formaları çərçivəsində maliyyələşdirilməsi üçün büdcə və iqtisadi stimulların istifadəsi məsələsinə baxmalıdırlar. DİT komponentlərinin müvafiq ikitərəfli və çoxtərəfli proqramlara daxil edilməsi üçün səy göstərmək zəruridir. Partnyorluq birliklərinin yaradılması mümkündür ki, onları

onları beynəlxalq maliyyə qurumlarından və özəl sektordan, o cümlədən, pul formasında olmayan dəstək almağa təşviq etmək lazımdır. Strategiyanın həyata keçirilməsinin birinci mərhələsində regionun bəzi hissələrinə, xüsusilə, ŞAQMA və Cənub-Şərqi Avropa ölkələrinə maliyyə köməyi olduqca vacibdir və həmin ölkələrə bu prosesi başlamağa kömək edər.

6. Qiymətləndirmə və həyata keçirilmə qrafiki

77. Strategiyanın həyata keçirilməsinin qiymətləndirilməsinin aparılması üçün vaxt çərçivələrini müəyyən etmək və müvafiq göstəriciləri işləyib hazırlamaq lazımdır. Adamların Dİ naminə fəaliyyət göstərmələri imkanlarının genişləndirilməsi təhsilin keyfiyyəti və onların nəzərə alınmasının nəticələri məsələsinə gətirib çıxarır. Dİ aspektlərinin təhsilin bütün formalarına və səviyyələrində tətbiqi uzun prosesdir və beləliklə, nəticələrin qiymətləndirilməsi yalnız uzunmüddətli perspektivdə aparıla bilər.

78. Strategiyanın həyata keçirilməsinə fasiləsiz proses kimi baxılmalıdır. Bununla yanaşı onun realizasiyasının gedişatının qiymətləndirilməsinin asanlaşdırılması üçün onun həyata keçirilməsinin üç mərhələsini nəzərdən keçirmək təklif olunur:

a) Mərhələ I (2007-ci ilə qədər): həyata keçirilmənin başlanması üçün möhkəm təməlin yaradılması; tövsiyə olunur ki, hər ölkə Strategiya çərçivəsinə uyğun gələ biləcək hansı işi artıq apardığını müəyyənləşdirsin. Bura cari siyasətin, mövcud hüquqi və təşkilati əsasların, təhsil sahəsində maliyyələşdirmə və tədbirlərin mexanizmlərinin baxılması, həmçinin istənilən maneə və ya nöqsanların aşkar edilməsi aiddir. Nöqsanların aradan qaldırılması məqsədilə vəziyyətin düzəlməsinə dair tədbirlər nəzərdə tutulmalı və müvafiq milli fəaliyyət planı layihəsi hazırlanmalıdır. DİT-in qiymətləndirilməsinin metodlarını və həyata keçirilməsinin göstəricilərini, xüsusilə, keyfiyyət parametrlərini işləyib hazırlamaq zəruridir. «Avropa üçün ətraf mühit» Konfranslarında nazirlər Strategiyaya sadıqlılıqlərini nümayiş, onun müvəffəqiyyətlərini qeyd, problem və qayğılarını bölüşə, həmçinin özlərinin milli/dövlət strategiyalarının həyata keçirilməsinin gedişatı haqqında məruzələr təqdim edə bilərlər.

b) Mərhələ II (2010-cu ilə qədər): müvafiq hallarda, Strategiyanın müddəalarının praktikada reallaşdırılması tam sürətlə getməlidir. Bununla əlaqədar ölkələr özlərinin müvafiq milli/dövlət strategiyalarının həyata keçirilməsinin gedişatını gözdən keçirməli və zərurət yarandıqda onlara yenidən baxmalıdırlar.

c) Mərhələ III (2015-ci ilə qədər və daha sonra): DİT-in həyata keçirilməsində ölkələr əhəmiyyətli tərəqqiyə nail olmalıdırlar.

79. Strategiyanın həyata keçirilməsi prosesinə yönəldilmiş qiymətləndirmənin və onun realizasiyasının nəzarət göstəricilərinin müəyyən edilməsinə yardım məqsədilə bir sıra məsələləri nəzərdən keçirmək lazımdır. Bunlara, xüsusilə, aşağıdakı bloklar aiddir: Strategiyanın həyata keçirilməsini stimullaşdıran lider və əlaqələndiricilərin müəyyənəndirilməsi; Strategiyanın dayaqları kimi siyasi mexanizmlər, normativ-hüquqi baza və təşkilati əsaslar; hökumətlərarası və çoxtərəfli əməkdaşlıq və partnyorluqların çərçivələri; tədris planları və formal təhsil proqramlarının aktuallığı; Dİ məsələləri üzrə, xüsusilə pedaqoqlar üçün, kadrların ibtidai və fasiləsiz hazırlığı; DİT üçün tədris vasitələri və tədris-metodiki vəsaitlər; DİT üzrə tədqiqat və araşdırmalar; qeyri-formal təhsil və maarifin inkişaf etdirilməsi; həmçinin kütləvi informasiya vasitələrinin cəlb edilməsi və şagirdlərə təsir göstərilməsi.

* * *

Qeyd

Məlumat üçün www.unece.org/env/esd veb-saytında iki sorğu sənədi təklif olunur: onların birincisində Dİ naminə təhsil sahəsindəki əvvəlki və hazırkı beynəlxalq proseslər işıqlandırılır (CEP/AC.13/2004/8/Add.1), ikincisində isə Strategiyada istifadə edilən bəzi terminlər dəqiqləşdirilir (CEP/AC.13/2004/8/Add.2).

Tərcümə edən: Emin Mustafayev
«Davamlı İnkişaf naminə Təhsil»
prosesi üzrə
Azərbaycan Respublikasının
Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
tərəfindən Əlaqələndirici Şəxs